

Kontrafaktisk virkelighedsopløsning

Weekendavisen 19. oktober 2007

Af Peter Tudvad

Det er naturligvis meget smigrende at blive ophøjet til en art videnskabelig nuntius af Flemming Chr. Nielsen, der i et interview i dette organs nr. 40 udtaler, at “ikke engang Kierkegaard-forskeren Peter Tudvad kunne finde en fejl.” Nemlig i *Regine Olsens dagbog*, Niensens alvorligt-muntre fiktion, der for seks år siden skulle få forskerne til at forstå, at det snarere var Regine, der hævdede forlovelsen med Søren end vice versa. Alligevel er jeg ikke helt tilfreds med smigeren.

For det første har jeg ikke bestræbt mig på at finde faktuelle fejl i dagbogen, men tværtimod opgivet forsøget, da jeg længe før Niensens officielle bekendelse aflokkede ham en privat tilståelse af at være forfatteren til dagbogen. Med andre ord kunne jeg med lige så stor ret sige, at Kierkegaardforskeren Joakim Garff ikke har kunnet finde fejl i *Kierkegaards Jyllandsrejse* – uden at vide, om han har forsøgt eller overhovedet læst mit sidste Kierkegaard-opus.

For det andet vil jeg nødtigt gøres til sandhedsvidne i Niensens sag mod Kierkegaard, som jeg finder helt forfejlet. Ingen – ej heller Kierkegaard selv – har nogen sinde hævdet, at det ikke var Regine, der formelt set hævdede forlovelsen, nemlig efter at Kierkegaard gennem to måneder helt bevidst havde søgt at drive hende til det ved mentalt at plage livet af hende.

Det er heller ikke korrekt, som Nielsen hævder, at vi ikke har andre end Kierkegaard selv som kilde til, hvordan det herostratisk berømte brud fandt sted.

I oktober 1841 – noterer broderen Peter Chr. således i sin dagbog – “ophævede Søren, efter lang Kamp og Mismod, sin Forbindelse med Frøken Olsen (Regine).” Kierkegaards lærer og Regines fortrolige, professor F. C. Sibbern, fortæller tilsvarende, at det var Kierkegaard, der brød forholdet. Tilmed refererer han Regine for at have sagt, at Kierkegaard “havde mishandlet hendes Sjæl,” hvilket han jo netop havde gjort for at få hende til at bryde med ham. Endelig skriver Peter Munthe Bruun med Regine som kilde, at “S.K. var jo den, der brød Forlovelsen.”

Hvis det vitterlig havde været Regine, der brød forlovelsen, måtte man også undre sig over, at Kierkegaard blot otte år senere kunne finde på at skrive et langt brev til hende, hvori han påstod det modsatte – hvad han jo dårligt kunne forvente, hun ville have glemt så kort tid efter.

Tilbage står Nielsen med en fornuftig advarsel til forskerne om ikke at tro hvert et ord af Kierkegaard uden at høre andre vidner. Men at Nielsen ved at skrive en fiktiv modversion af forlovelsesbruddet dermed gør denne version mere sandsynlig er noget sludder. Ellers måtte jeg på lignende vis kunne gøre Kierkegaards mulige homoseksualitet mere sandsynlig, hvis jeg skrev ungdomsvennen Emil Boesens fiktive dagbog og deri afslørede et erotisk forhold mellem ham og Kierkegaard.

Den lære, jeg selv drager af Niensens forsøg i den kontrafaktiske historieskrivning, er derfor, at man skal passe på ikke at opløse al virkelighed i blot og bar mulighed.

Den pikante forlovelse

Weekendavisen 2. november 2007

Af Flemming Chr. Nielsen

I Weekendavisen den 19.10 fremsætter Peter Tudvad nogle indvendinger mod *Regine Olsens dagbog*. Jeg skrev den som et argument for, at vi ikke kan vide, om det var Søren Kierkegaard eller Regine Olsen, der brød den berømte forlovelse, for vi har ikke andre kilder end Kierkegaard. Der findes ikke objektive vidneudsagn.

Alligevel henviser Tudvad nu til, at tre eksterne kilder kan oplyse, at det var Søren, der brød med Regine, så lad os tage dem i rækkefølge. Det første udsagn stammer fra Sørenns bror, men har den skavank, at Søren må være kilden. Det andet udsagn er professor Sibberns udtalelser, der kan støtte både det ene og det andet synspunkt, for Sibbern skriver også, at "Kierkegaard drev hende til at slaae op." Det tredje udsagn er et notat fra 1902 af Peter Munthe Brun (han hedder ikke Bruun, kære Tudvad) nemlig, at Søren ifølge Regine var "den, der brød Forlovelsen." Men i 1902 var Regine Olsen en ældre dame, der samtidig betroede Raphael Meyer, at "hun havde Forestillingen om, at det var hende, der havde slaaet op." I bedste fald må man konkludere, at hun dårligt kan huske de 60 år gamle hændelser og har sagt, hvad iagttagere lagde hende i munden. Ydermere nævner Tudvad et brev fra Søren til Regine i 1849, men brevet kendes kun i form af Sørenns mange udkast.

Nok så afgørende: *Regine Olsens dagbog* påstår ikke, at det var Regine, der brød med Søren. Den siger kun, at vi ikke har andre kilder end Kierkegaards parts-indlæg. *Regine Olsens dagbog* er et argument for, at enkildehistorier bør betragtes med største mistro. Alligevel fastslår ny-udgaven af Kierkegaards skrifter, at "Kierkegaard den 11. oktober 1841 gjorde det endegyldigt forbi med Regine Olsen."

Da Peter Tudvad nok ikke tager et punktum for en afslutning, foreslår jeg, at vi fortsætter den eventuelle debat på min hjemmeside. Her ligger også den pjece, som i detaljer redegør for dagbogens pointe.

Den trivielle fortolkning

4. november 2007

Af Peter Tudvad

Da jeg nødigt vil skuffe Flemming Chr. Nielsens forventninger, tager jeg naturligvis mod tilbuddet om at fortsætte debatten om *Regine Olsens Dagbog* her på siden. Skulle man finde det lettere eller endog stærkt kværuleantisk at diskutere en biografisk detalje som spørgsmålet om, hvem der brød forlovelsen mellem Søren Kierkegaard og Regine Olsen, så iler jeg med straks at insistere på, at det faktisk er mere end en detalje.

Det er det ikke mindst, når man som Nielsen vil gøre tvivlen til et (muligt) moment i bestræbelsen på at trække Kierkegaard ned på dansk hverdagsniveau. Nielsen forklarer jo, at det snildt kunne forholde sig sådan, at Kierkegaard var blevet så stødt over, at Regine havde slået op med ham, at han siden gjorde sig alle hånde anstrengelser for at overbevise sig selv og alverden om, at det forholdt sig omvendt.

Selvfølgelig er Kierkegaard et menneske af kød og blod ligesom enhver anden, men at ville bedrive biografiske studier og eksperimenter blot for at fremstille ham som lige så ynkelig og forfængelig som et almindeligt gennemsnitsmenneske er der minsandten ikke store perspektiver i. Dermed være ikke sagt, at han ikke kunne være et sådant, men jeg fatter ærligt talt ikke interessen i – som også en vis biografi for syv år siden – at fremstille Kierkegaard som en så triviel middelmådighed, at man ikke helt fatter, hvordan han har kunnet præstere at skabe et af danmarkshistoriens største filosofiske og teologiske forfatterskaber.

Jeg tager selvfølgelig til efterretning, at Nielsen ikke med sin forresten særdeles ferme dagbogsdigtning har villet påstå, at det akkurat var Regine, der brød forlovelsen, men blot at det kunne være tilfældet. Men egentlig er dét lidt overraskende, for ingen nægter, at det formelt var netop hende, der brød med ham – hvorimod stridens kerne er, om det også reelt var tilfældet. Spørgsmålet er med andre ord, om man tør stole på Kierkegaard, når han hævder, at det var ham, der helt bevidst bevægede Regine til at bryde med ham.

Her kan jeg så endelig vende mig til Nielsens vurdering af de tre kilder, jeg nævner i mit indlæg i Weekendavisen, som alle fastslår, at det var Kierkegaard, der gjorde det forbi med Regine og ikke omvendt. Det giver sig selv, at jeg opfatter disse kilder som udsagn om, hvem der reelt hævdede forlovelsen og ikke, hvem der formelt gjorde det.

Med hensyn til Peter Christian kan jeg ikke indse, at han fuldstændig diskvalificeres som et troværdigt vidne, blot fordi han er bror til Søren selv. I en by med 130.000 indbyggere anno 1840 kunne lillebror næppe sikre

sig, at storebror ikke fra andre sider hørte noget om, hvordan bruddet var sket. Det er altså ikke indlysende for mig, at det netop og netop kun er Søren, der er kilde til Peter Christians påstand om, at det var ham, der brød.

Sibberns udsagn er interessant, for som Nielsen noterer, forklarer han, at det var Kierkegaard, der drev Regine til at slå op. Quod erat demonstrandum!

Hvad angår Regines udtalelser omkring århundredskiftet er jeg selvklart enig med Nielsen i, at hendes erindring må tages med et halvt gran salt. Derimod er jeg ikke enig i, at Kierkegaards brev til Regine i 1849 – otte år efter bruddet – er uden beviskraft. Tværtimod forekommer det mig utænkeligt, at Kierkegaard så kort tid efter ville skrive til hende, at det var ham, der brød med hende, hvis det ikke reelt var tilfældet. At Regine aldrig fik brevet at læse, da hendes mand sendte det uåbnet tilbage til afsenderen, vil i øvrigt være irrelevant, da Kierkegaard under alle omstændigheder har håbet på, at hun ville få det at se.

Lad mig til sidst erkende min brøde: Ja, det er mig, der i en kommentar til en af Kierkegaards journaler i Søren Kierkegaards Skrifter har skrevet, at Kierkegaard “den 11. okt. 1841 gjorde det endegyldigt forbi med Regine.” Sådan burde jeg ikke have skrevet, da det ifølge de foreliggende oplysninger formelt er forkert. Derimod er det ikke nogen énkildehistorie, som Nielsen hævder, så jeg ville gladeligt i dag have skrevet, at Regine – ikke den 11., men som det har vist sig – den 12. okt. 1841 brød med Kierkegaard, efter at han selv havde søgt at drive hende til det.

“Man kan narre Folk saa meget man vil”

4. november 2007

Af *Flemming Chr. Nielsen*

At Peter Tudvad nu skriver, at bruddet fandt sted den 12. oktober 1841, viser kun, at Kierkegaardforskningen allerede gynger på mosegrund, når det gælder faktuelle oplysninger om den gådefulde forlovelse. I SKS, K19 hedder det p. 628, at datoen må være den 18. oktober.

P. 247 indrømmes det i anden forbindelse, at “grænsen mellem virkelighed og fiktion [hos Kierkegaard] undertiden overskrides.” Og selv illustrerer han så glimrende den elastiske grænse i et brev af 31. oktober 1841 til sin ven Emil Boesen: “O man kan narre Folk saa meget man vil, det veed jeg af Erfaring, og jeg idetmindste har i denne Henseende en grændseløs Dumdristighed.” Da samme ven et par måneder efter i et brev kan orientere Søren om, at Regine virker både rask og munter, svarer han, at “det Olsenske Hus har stor Kraft til at forstille sig, og Omgang med mig har vel ikke formindsket Virtuositæten.”

Altså en diskret antydning af, at man ikke skal stole på alt, hvad Søren skriver. Han var forfatter, ikke bogholder, og bekender det selv i spredte udbrud: “Sagen er, saasnt jeg tænker nærmere paa hende, anvendes der strax en Digter paa hende ... Hun kan gjøre Noget nær hvad hun vil – jeg har altid en Digter i Beredskab ... Og vigtigt er det, at jeg redigerer Sagen.”

Vanskeligheden ved at opfatte Kierkegaard som bogholder bliver ikke mindre af, at han til en længere redegørelse med titlen *Mit Forhold til 'hende'* føjer ordene “noget digterisk.”

Peter Tudvad argumenterer ikke overbevisende for, at der findes andre kilder end den tvivlsomme Kierkegaard. Hans bror Peter Christian kan have sin oplysning fra 129.998 andre, men ingen af dem har nedfældet noget skriftligt. Professor Sibbern er i sine udtalelser med 22 års forsinkelse så diffus, at han kan tages til indtægt for hvad som helst, hvad han åbenbart selv er klar over, for han indrømmer sin svigtende hukommelse: “Jeg ... kan ei erindre, hvorledes det gik med, at jeg hørte reent op med at komme sammen med [Frøken O.]” Og Peter Munthe Brun har Tudvad nu opgivet som troværdig ekstern kilde.

Endelig det ikke-faktuelle eksisterende brev fra Søren til Regine. Ja, når det ikke fysisk findes, har det selvsagt

ingen beviskraft, og Kierkegaards mange udkast viser en mand så plaget af kærestesorg, at fagfolk, der holder af psykologiske termer, formentlig i en sygejournal over S. Kierkegaard ville skrive om et "post-traumatisk stress-syndrom."

Fup eller fakta!

5. november 2007

Af Peter Tudvad

Minsandt, om ikke Flemming Chr. Nielsen selv har lige så svært ved at tage "et punktum for en afslutning" som jeg. Altså takker jeg for duplikken og byder velkommen i vort slæng, brave medkværlant!

Trods denne overensstemmelse i gemytterne kan jeg dog langt fra dele Nielsens pessimistiske syn på Kierkegaard-forskningen, som han helst vil underminere for at afsløre den som én stor ophobning af mere eller mindre tilfældige postulater, der afslører mere om forskernes subjektive karakter end de objektive forhold, de er sat til at beskrive. Således mener jeg netop, at den reviderede opfattelse af, hvornår bruddet mellem Kierkegaard og Regine fandt sted, vidner om, at grundforskningen faktisk kan give os et mere korrekt billede af den historiske virkelighed, når den vel at mærke forholder sig kritisk til forskningstraditionen. Jeg opridses eksemplet:

I journalen NB14 skriver Kierkegaard: "Da jeg aldrig har vidst Dato i Henseende til Ophævelsen af min Forlovelse, gjorde jeg et Forsøg paa at udregne den. Dette Forsøg ligger paa en Lap i den ældre Pakke i graat Papir, som ligger i den lille Skuffe i min Pult, og paa hvilken Pakke staaer: at tilintetgjøre efter min Død" (SKS 22, p. 369).

Da i sin tid min kollega på Søren Kierkegaard Forskningscenteret, Tonny Aagaard Olesen, skulle kommentere stedet, valgte han i første omgang at tage min argumentation for dateringen af bruddet til den 11. okt. 1841 i *Kierkegaards København* (2004, s. 260) til følge som den mest overbevisende, herunder også mere overbevisende end en anden kollegas argumentation for den 18. okt. 1841, jf. Nielsens henvisning. Imidlertid tænkte Olesen sig bedre om end både mig og førnævnte kollega, så han endte med at skrive denne præcise kommentar:

"SKs forsøg på at udregne datoen for ophævelsen af forlovelsen med Regine skete i forbindelse med et brev, han sendte hende. Det er skrevet på en lap papir og findes trykt i B & A bd. 1, s. 264, hvor det lyder: 'Hvilken Dato det var jeg hævdede Forlovelsen, veed jeg ikke; men jeg har paa dette Papir, som er fra Novb: 49, optegnet de nærmest omkring liggende Fakta, jeg erindrer, hvis Datoer jeg har udfundet ved at gjenlæse 'Fædrelandet' for den Tid.' SK husker: 'Den Dag, det skete, gaves om Aftenen i Theateret: den hvide Dame,' dvs. A. E. Scribes populære syngespil *Den hvide Dame* (med musik af F. A. Boieldieu), hvilket fører SK frem til to mulige datoer, den 11. okt. el. den 18. okt. 1841. To vidnesbyrd taler imidlertid imod den sidste af disse datoer: For det første at SK selv i et par breve fra nov.-dec. samme år skriver, at han efter bruddet blev fjorten dage i København, inden han den 25. okt. rejste til Berlin (se B & A bd. 1, s. 76, 14 og s. 81, 13f.). For det andet har P. C. Kierkegaard i sin dagbog formentlig i slutningen af okt. 1841 skrevet: 'Den 10? ophævede Søren, efter lang Kamp og Mismod, sin Forbindelse med Frøken Olsen (Regine).' (NKS 2656, 4o, s. 118). SKs datoer skyldes *Fædrelandet*, 1841, nr. 665, 9. okt., sp. 5339, hvor der annonceres: »Iovermorgen. / Mandagen den 11te October. / Det kongelige Theater. 'Den hvide Dame' osv.«, hhv. *Fædrelandet*, 1841, nr. 672, 16. okt., sp. 5395: »Iovermorgen. / Mandagen den 18de October. / Det kongelige Theater. 'Den hvide Dame' osv.« Forestillingen 11. okt. blev imidlertid aflyst: På den røde teaterplakat hedder det: »NB: Det averterede Syngespil: Den hvide Dame, kan formedelst Hr. Sahlertz Upasselighed ikke gives.« Da tenorsangeren L. F. Sahlertz, som spillede den unge officers parti, allerede var rask dagen efter, blev stykket i stedet sat på plakaten den 12. okt."

Som man ser, var det diskrepansen mellem *Fædrelandets* annoncering og den faktiske opførelse af *Den hvide Dame*, der afgjorde sagen. Olesen afslørede med andre ord et godt blik for, hvordan Kierkegaard i sin rekonstruktion af datoen havde ladet sig forlede af avisen, der nok var i god tro, men altså ikke i overensstemmelse med sandheden.

Skepsis er altså en sund ting, men overdriber man den, ender man med overhovedet ikke at kunne bedrive historisk forskning. Dette bliver også resultatet af Nielsens henvisninger til denne og hins dårlige hukommelse og Kierkegaards kryptiske genrebetegnelse af notesbog 15 om sit forhold til Regine som "noget Digterisk." Hvordan skal dette forstås? I samklang med Goethes selvbiografi *Aus meinem Leben. Wahrheit und Dichtung*? Eller som en maskering af historiske realita som fiktion? Man kann es nicht wissen, das weiss ich ...

Man må veje for og imod og tage alle kilder i betragtning, in casu naturligvis også Peter Munthe Bruns udsagn – som jeg naturligvis ikke har opgivet som troværdig kilde, men bare glemt at få med i skyndingen i mit forrige indlæg.

Med hensyn til Kierkegaards brev til Regine i 1849 er jeg absolut uenig i, at vi ikke besidder nogen som helst viden om, hvad han faktisk skrev til hende i det brev, han fik uåbnet retur fra hendes mand, Fr. Schlegel. Ellers får Nielsen selv et problem, når han på baggrund af Kierkegaards brevkoncepter lystigt psykologiserer sig frem til, at manden var forfærdelig plaget af kærestesorg. Jamen, kunne det hele ikke bare være digt, her udkast til et brev, der forholdt sig frit og digterisk til virkeligheden?

Nej, det sidste tror jeg i det mindste ikke. Derimod kan jeg udmærket forestille mig, at Kierkegaard led af kærestesorg, om end jeg ikke tror, at den var af den karakter, som Nielsen spekulerer sig frem til.